

ברכה ראשונה ואחרונה על אכילה בהליכה

מאי טעמא - לקיבעא קמא הדר. ורב ששת אמר: אחד זה ואחד זה צריך לברך.

ופירש רש"י שם:

בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם - כגון מים או פירות, שאין טעונים ברכה חשובה בפני עצמן כגון שבעת המינים דודאי כיון דעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר סעודתו, והך (וזאת) סעודה אחרית היא וצריך לברך בתחלה.

אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומן - כלומר ברכה חשובה בפני עצמן כגון שבעת המינים (וכן לחם), הואיל ולא בירך אחריהן ועמד לילך למקום אחר לסעוד על קביעות הראשון הלך, לברך אחריהם ברכה אחת על שתיהן ולפניהם נמי אין צריך לחזור ולברך.

לקיבעיה קמא הדר - כלומר: על דעת סעודה הראשונה הוא אוכל עכשיו, לסיים סעודתו.

אחד זה ואחד זה - בין שטעונין ברכה לאחריהן במקומן בין שאינן צריכין.

❖ **מדוע לדעת רב חסדא האוכל מאכל שברכתו האחרונה היא ברכת**

המזון או ברכה מעין שלש, ויצא ממקומו, אינו צריך לחזור ולברך?

❖ **עיין בדברי הרמב"ם לעיל. האם פסק בדעת רב חסדא או בדעת רב ששת?**

השולחן ערוך העתיק את דברי הרמב"ם, אולם הרמ"א בהגהה נקט בדעת רב ששת:

הג"ה על שולחן ערוך אורח חיים סימן קעח סעיף ב:

ויש חולקים בכל מה שכתוב בסימן זה... ודוקא... אכל מדברים שאינן צריכין ברכה במקומם, אבל... אכל דברים שצריכין ברכה במקומם, אפילו מה שרוצה לאכול אחר כך אין צריך לברך ולכן מי שפסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראו חברו לדבר עמו אפילו לפתח ביתו או למקום אחר, כשחוזר לסעודה אין צריך לברך כלל, דהא (שהרי) פת צריך ברכה במקומו לכולי עלמא, מיהו (אולם) אם הסיח דעתו כשחוזר, ודאי צריך לברך על מה שרוצה לאכול אחר כך.

וכתבו האחרונים שאף בני עדות המזרח, הנוהגים כפסקי השולחן ערוך, לא יברכו אם שינו מקומם בסעודה של פת:

כף החיים אורח חיים סימן קעח אות א:

הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע וכו'... וזהו לפי דברי מרן ז"ל אבל לפי דברי מור"ם (הרמ"א) ז"ל לקמן בהגה סעיף ב אם אכל דברים שצריכין ברכה במקומם אפילו מה שרוצה לאכול אח"כ אין צריך לברך... וכן הסכימו האחרונים כדברי מור"ם ז"ל, משום דקיימא לן ספק ברכות להקל.

❖ **מדוע נוהגים בזה דווקא כדברי הרמ"א?**

❖ **חשוב, האם יש נפקא מינה למעשה בעניין שינוי מקום, בין האשכנזים הפוסקים כרמ"א לבין הספרדים הנוהגים בדרך כלל**

כפסקי השולחן ערוך?

אך כתבו שאין לעקור סעודתו לכתחילה גם בפת:

ילקוט יוסף נטילת ידיים וברכות סימן קעח סעיף א:

היושב בסעודה, לכתחילה יזהר שלא לעקור מסעודתו, עד שיברך ברכת המזון, אפילו אם הניח מקצת חברים על השלחן. [ראה סעיף ב]. ואפילו

הקדמה:

שולחנו של האדם דומה למזבח, ואכילתו צריך לה שתיעשה בקדושה, בנקיות ומתוך כוונה טהורה. לשם כך ציוותה התורה לברך ברכת המזון אחר אכילת פת, וחכמים הוסיפו ותיקנו ברכות על כל אכילה ואכילה לפניה ולאחריה. ככלל יש לאכול בשלוות נפש בלי לצאת ממקומו, אולם לעיתים מתעורר צורך לצאת ממקום אכילתו במהלך הארוחה, ופעמים שאף נצרך אדם לאכול תוך כדי הילוך. בדף זה נלמד על הלכות הברכה הראשונה והאחרונה של העוקר ממקומו במהלך האכילה, וכן של האוכל בעודו מהלך.

שאלה: חיילים שהוקפצו במהלך אכילתם, וממשיכים לאכול תוך

כדי תנועה, כיצד ינהגו לגבי ברכה ראשונה ואחרונה? מה הדין

כאשר ידעו מראש שיצטרכו לצאת ממקום אכילתם הראשונה?

וכיצד ינהגו כאשר כל אכילתם נעשית תוך כדי הליכה ממקום

למקום?

א. מקור הדין – שינוי מקום בסעודה

הגמרא מבארת אלו דברים נחשבים הפסק בסעודה:

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קא עמוד א – ב:

אמר רב חנין בר אבא אמר רבי פדת אמר רבי יוחנן: אחד שינוי יין ואחד שינוי מקום - אין צריך לברך. מיתיבי: שינוי מקום - צריך לברך, שינוי יין - אין צריך לברך. תיובתא דרבי יוחנן תיובתא.

ופירש רשב"ם:

רשב"ם מסכת פסחים דף קא עמוד ב:

ואחד שינוי מקום - לכל דבר הנאכל (בין לחם ובין מאכלים פשוטים) אם אכל ממנו במקום זה וחוזר ואוכל במקום אחר, אין צריך לברך (פעם) שניה, וכגון שלא היה לו היסח הדעת בינתיים.

❖ **מהי מסקנת הגמרא לגבי שינוי מקום בסעודה?**

בהמשך הגמרא מבואר מהו שינוי מקום:

תלמוד בבלי שם:

יתיב רב אידי בר אבין קמיה דרב חסדא, ויתיב רב חסדא וקאמר משמיה דרב הונא: הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך - לא שנו אלא מבית לבית, אבל ממקום למקום (בתוך הבית) - לא.

ברמב"ם מבואר שאפילו יציאה חוץ לבית, מבלי להיכנס לבית אחר, נחשבת שינוי מקום:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ד הלכה ג:

היה אוכל בבית זה ופסק סעודתו והלך לבית אחר, או שהיה אוכל וקראהו חברו לדבר עמו ויצא לו לפתח ביתו וחזר הואיל ושינה מקומו צריך לברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך בתחלה המוציא ואחר כך יגמור סעודתו.

עוד נחלקו בגמרא לגבי אלו מאכלים נאמר דין שינוי מקום:

תלמוד בבלי הנ"ל:

יתיב (ישב) רב חסדא וקאמר משמיה דנפשיה (מעצמו): הא דאמרת שינוי מקום צריך לברך - לא אמרן אלא בדברים שאין טעונין ברכה לאחריהן במקומן, אבל דברים הטעונין ברכה לאחריהן במקומן - אין צריך לברך.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

ג. לקחת המאכל בידו או בפיו

דנו האחרונים, במי שהתחיל לאכול בביתו, ולקוח עמו את האוכל בשביל להמשיך ולאכול תוך כדי הליכה או במקום אחר:

משנה ברורה סימן קעח סעיף קטן לט:

וכתב הח"י אדם דאפילו אם אווז הפרי בידו והולך ואוכל יש בו משום שינוי מקום אם יצא ממקומו הראשון ... דכל פתיתו ופתיתו (נגיסה במאכל) הוא דבר אחר.

❖ באר מדוע לא תועיל אחיזת הפרי חוץ למקומו?

❖ מה יהיה הדין בפתיחה שאכל תוך מקומו והוציאה בפיו?

לעומת זאת פסק כף החיים:

כף החיים אורח חיים סימן קעח אות טו:

וכל זה הוא אם פוסק מלאכול והולך למקום אחר, אבל אם אווז הפרי בידו והולך ואוכל ליכא בזה שינוי מקום כיון שאין קבע לפירות ואין צריך לחזור ולברך. ועל כן יש נוהגין כשאוכלין פירות ונצרכו לצאת חוץ באמצע האכילה לוקחים בידם פירות על דעת לאכול בדרך הילוכם כדי שלא יצטרכו לברך שנית.

❖ מדוע לפי כף החיים אם אווז המאכל בידו ואוכלו ביציאתו אין

בזה שינוי מקום?

הגר"ש שבדרון בהגהות על ספר דעת תורה, כתב שגם לדעת הח"י אדם והמשנה ברורה לעיתים היציאה מהבית לא תהווה הפסק:

דעת תורה אורח חיים סימן קעח סעיף ב הגהה:

מלשון הח"י אדם שכתב שהטעם משום דכל פתיתו ופתיתו הוא דבר אחר, משמע שאם אווז המאכל שבירך עליו בפיו אין צריך לברך שנית.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו תורת המחנה חלק א פרק יט:

א. אין לצאת ממקום האכילה קודם שיברך, ואם יצא, אם היה המאכל מן המאכלים הפשוטים (כמשקה ופירות), יברך במקום שנזכר, אך אם היה המאכל חשוב (כללם ומיני מזונות), אם יש באפשרותו, ימשיך האכילה ויברך שם (לספרדים דוקא אם יציאתו היתה בשוגג, ולאשכנזים אף אם יצא במזיד), אך אם אין באפשרותו להמשיך שם, לכתחילה יש לו לחזור למקום האכילה, ובדיעבד אם ברך שם עלתה לו הברכה.

ב. למנהג האשכנזים, האוכל מאכל פשוט (כמשקה ופירות) ועקר ממקומו ולאחר מכן רוצה להמשיך באכילה, מחויב לברך שוב ברכה ראשונה על מה שיאכל, מה שאין כן כשאכל מאכל חשוב (כללם ומיני מזונות) וממשיך אכילתו במקום אחר, אינו צריך לחזור ולברך. ג. למנהג התימנים, יציאה ממקום האכילה של כל סוגי המאכלים נחשבת לעקירה גמורה של הסעודה, ועל כן יברך תחילה ברכה אחרונה על מה שאכל ולאחר מכן ברכה ראשונה על מה שחפץ להמשיך לאכול.

ד. למנהג הספרדים, לכתחילה יש להימנע בכל סוגי המאכלים מיציאה ממקום האכילה קודם ברכה, ובדיעבד שיצא ממקומו אין חוזר לברך אלא כשאכל מאכל פשוט וגם אז אינו מברך אלא דוקא ברכה ראשונה.

ה. אכילה עראית במהלך תנועה בדרך אינה במעמד של אכילת קבע, וממילא אין במעבר במהלכה ממקום למקום משום שינוי מקום הסעודה.

הולך לאכול במקום אחר, לכתחילה אין לו לעקור ממקום שהתחיל לאכול שם. א) ואפילו אם בשעה שבירך המוציא היה בדעתו להמשיך אכילתו גם במקום אחר, לכתחילה אין להתיר לעקור ממקומו.

ב. הולכי דרכים

כתב השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קעח סעיף ד:

אם אכל פת במקום אחד וחזר ואכל במקום אחר, אינו מברך ברכת המזון אלא במקום השני, כמו שנהגו הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכין במקום סיום אכילתם.

❖ מהם שני המקרים שמוזכרים בשולחן ערוך?

❖ האם בשני מקרים אלה מותר לצאת לכתחילה ממקומו? כיצד יש לנהוג במקרה הראשון לגבי ברכה ראשונה? (על פי האמור בפרק הקודם)

וביאר האחרונים:

משנה ברורה סימן קעח סעיף קטן מב:

דהם (ההולכי דרכים) לכולי עלמא מותר להם להלך ולאכול (בלא ברכה נוספת), ואף אם אין רואין מקומן הראשון מחמת מרחק הדרך או שמפסיקין אילנות, משום דהם לא קבעו עצמן לכתחילה לאכול במקום שברכו ורק לילך ולאכול ולכן אין נחשבין כלל על ידי זה עוקרין ממקומן.

❖ מדוע הולכי דרכים אינם צריכים לחזור ולברך כששינוי מקומם?

בהמשך דן המשנה ברורה במקרה נוסף:

משנה ברורה שם:

אם מתחלה חשב לאכול מעט במקומו והשאר לאכול בדרך... אם התחיל לאכול בבית והלך לדרך הרי הוא כמו מבית לבית דלא מהני דעתו בפירות וצריך לחזור ולברך ובפת מהני דעתו ואף לענין לכתחילה. מאידך בשולחן ערוך הרב כתב, שכל שהיתה דעתו בתחילה לכך נחשב כהולך דרכים:

שולחן ערוך הרב סימן קעח סעיף ד:

אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו וכמו שנוהגים הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה שלא לקבוע מקום לאכילתם במקום שברכו המוציא והתחילו שם לאכול.

❖ נסה לבאר, מהו יסוד המחלוקת שבין המשנה ברורה לבין שולחן

ערוך הרב?

אף לפי דרכו של המשנה ברורה כתבו האחרונים, שניתן להתחיל לאכול בביתו על מנת להמשיך ולאכול מחוצה לו, כאשר ניכר שגם אכילתו בבית אינה בדרך קביעות:

שו"ת אור לציון חלק ב פרק יב הלכות דברים הנוהגים בסעודה:

נראה שאם עושה מעשה המוכיח שבדעתו לצאת, הוי ליה כהולכי דרכים... והולכי דרכים משנים אף ממקום למקום, שהרי פעמים עוברים דרך פרדסים וכדומה, ואם כן הכא נמי אם עושה מעשה שמראה שאינו קובע עצמו למקומו (כגון שהלך לכיוון הפתח, ואף אם עמד בשעת הברכה באופן שנראה שעומד לצאת), מהני (מועיל) ויכול להמשיך במקום אחר, אבל אם לא עשה מעשה המוכיח, אפילו היתה דעתו להמשיך במקום אחר לא מהני, שכיון שהתחיל במקום אחד קבע עצמו לאותו מקום, כונתו בטלה אצל מעשה קביעותו.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות:
bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה
ימית לחיילים ביואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה),
סרקו את הקוד הבא:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב שהם עורכבי רע"ן ההלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ ומ"ד ההלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: רב"ט מיכאל שמילה.